

Ioan Popa

Drept civil

Moșteniri și liberalități

Ediția a II-a

Cuprins

Cuvânt-înainte	XXI
Abrevieri uzuale.....	XXVII
Titlul I. Considerații generale privind instituția moștenirilor.....	1
Capitolul I. Reguli generale privitoare la moștenire	5
Secțiunea 1. Precizări terminologice.....	5
§1. Termenii „moștenire”, „succesiune”, „ereditate”	5
§2. Termenii „ <i>de cuius</i> ”, „autor”	8
§3. Termenii „succesibil”, „succesor”, „moștenitor”, „ereditate”	9
§4. Termenul „masă succesorală”	16
Secțiunea a 2-a. Tipuri de moștenire.....	19
§1. Noțiuni generale	19
§2. Moștenirea legală (<i>ab intestat</i>)	20
§3. Moștenirea testamentară	23
§4. Coexistența moștenirii legale cu moștenirea testamentară	23
§5. Fundamentele transmisiunii succesoriale	25
Secțiunea a 3-a. Caracterele juridice ale transmisiunii moștenirii	27
§1. Noțiuni generale	27
§2. Caracterele juridice ale transmisiunii succesoriale	27
2.1. Transmisiune pentru cauză de moarte	28
2.2. Caracter universal.....	28
2.3. Caracter unitar	31
2.3.1. Succesiunea anomală	32
2.4. Caracter indivizibil.....	47
Capitolul II. Deschiderea moștenirii.....	50
Secțiunea 1. Locul și data deschiderii succesiunii	50
§1. Aspecte generale.....	50
§2. Locul deschiderii succesiunii.....	52
§3. Data deschiderii succesiunii	58
Secțiunea a 2-a. Condițiile cerute pentru a succede	60
§1. Enumerarea condițiilor	60
§2. Capacitatea succesorală	61
2.1. Noțiunea de „capacitate succesorală”	61
2.2. Persoanele care au capacitate succesorală.....	62
2.3. Persoanele care nu au capacitate succesorală.....	65
§3. Vocația la moștenire	67

3.1. Vocația generală, abstractă.....	68
3.2. Vocația concretă.....	68
§4. Nedemnitatea succesorală.....	69
4.1. Noțiune.....	69
4.2. Nedemnitatea de drept. Cazuri de nedemnitate.....	71
4.2.1. Atentatul la viața celui care lasă moștenirea.....	71
4.2.2. Atentatul la viața unui alt succesibil.....	72
4.3. Nedemnitatea judiciară. Cazuri de nedemnitate.....	75
4.4. Modul de operare a nedemnității.....	77
4.5. Efectele nedemnității succesoriale.....	78
4.5.1. Efectele nedemnității față de nedemn.....	78
4.5.2. Efectele nedemnității față de descendenții nedemnului.....	80
4.5.3. Efectele față de terți. Teoria moștenitorului aparent.....	80
4.5.4. Înlăturarea efectelor nedemnității.....	82
§5. Succesibilul să nu fi fost dezmoștenit.....	83
§6. Succesibilul în linie colaterală trebuie să se afle în raport cu defunctul până la gradul al IV-lea de rudenie.....	84

Titlul II. Moștenirea legală..... 85

Capitolul I. Devoluțiunea legală a moștenirii..... 85

Secțiunea 1. Condițiile moștenirii legale.....	85
§1. Noțiuni introductive.....	85
§2. Fundamentele vocației succesoriale legale.....	85
§3. Principiile devoluțiunii legale a moștenirii și excepțiile de la aceste principii (art. 964 C.civ.).....	89
3.1. Primul principiu – principiul chemării la moștenire a rudelor, în ordinea claselor de moștenitori.....	89
3.2. Al doilea principiu – atribuirea bunurilor în cazul dezmoștenirii.....	92
3.3. Al treilea principiu – principiul proximității gradului de rudenie între moștenitorii din aceeași clasă.....	93
3.3.1. Prima excepție.....	93
3.3.2. A doua excepție.....	93
3.4. Al patrulea principiu – principiul egalității între rudele din aceeași clasă și de același grad chemate la moștenire.....	107
3.4.1. Prima excepție – reprezentarea succesorală (împărțirea pe tulpini).....	107
3.4.2. A doua excepție – împărțirea pe linii în cadrul clasei a II-a.....	108
Secțiunea a 2-a. Reguli aplicabile diferitelor categorii de moștenitori legali.....	110

§1. Descendenții	110
1.1. Împărțirea moștenirii între descendenți	111
1.2. Caracterele juridice ale dreptului la moștenire al descendenților	111
§2. Ascendenții privilegiați și colateralii privilegiați	112
2.1. Ascendenții privilegiați	113
2.1.1. Vocația părinților firești în cazul adopției	113
2.1.2. Vocația adoptatorului	114
2.2. Împărțirea moștenirii între ascendenții privilegiați și între ei și colateralii privilegiați	114
2.3. Caractere juridice ale dreptului la moștenire al ascendenților privilegiați	115
2.4. Colateralii privilegiați	116
2.5. Împărțirea moștenirii între colateralii privilegiați	119
2.6. Caracterele juridice ale dreptului la moștenire al colateralilor privilegiați	122
§3. Ascendenții ordinari	123
3.1. Împărțirea moștenirii între ascendenții ordinari	123
3.2. Caractere juridice ale dreptului la moștenire al ascendenților ordinari	124
§4. Colateralii ordinari	124
4.1. Împărțirea moștenirii între colateralii ordinari	125
4.2. Caractere juridice ale dreptului la moștenire al colateralilor ordinari	126
§5. Drepturile succesoriale ale soțului supraviețuitor	126
5.1. Condiții cerute soțului supraviețuitor pentru a moșteni	126
5.2. Caractere juridice ale dreptului la moștenire al soțului supraviețuitor	129
5.3. Drepturile succesoriale ale soțului supraviețuitor reglementate de Codul civil	130
5.3.1. Drepturile succesoriale ale soțului supraviețuitor în concurs cu clasele de moștenitori	131
5.3.2. Modul de stabilire a cotei de moștenire a soțului supraviețuitor	133
5.3.3. Corelația dintre dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor și comunitatea de bunuri a soților – comunitatea legală/comunitatea convențională	135
5.3.4. Dreptul special de moștenire al soțului supraviețuitor asupra mobilierului și obiectelor de uz casnic. Particularități. Natura juridică	137
5.3.5. Dreptul de abitație al soțului supraviețuitor	141
§6. Vacanța succesorală	147
6.1. Noțiune	147

6.2. Natura juridică.....	149
6.3. Procedura constatării vacanței succesoriale	151
6.4. Certificatul de vacanță succesorală	155

Titlul III. Liberalitățile 157

Capitolul I. Trăsături generale..... 157

Secțiunea 1. Introducere.....	157
Secțiunea a 2-a. Liberalitățile sunt acte juridice gratuite	158
§1. Elementul obiectiv	158
§2. Elementul subiectiv	159
Secțiunea a 3-a. Liberalitățile și actele dezinteresate (actele de binefacere)	165
Secțiunea a 4-a. Formalismul.....	166
Secțiunea a 5-a. Liberalitățile. Dispoziții comune	167
Secțiunea a 6-a. Consimțământul.....	168
§1. Viciile de consimțământ	169
Secțiunea a 7-a. Capacitatea.....	170
§1. Incapacități de a dispune.....	172
§2. Incapacități de a primi	173
Secțiunea a 8-a. Obiectul liberalității	174
Secțiunea a 9-a. Cauza	175
§1. Elementul material.....	175
§2. Elementul psihologic	176
Secțiunea a 10-a. Forma.....	178
Secțiunea a 11-a. Voințele pioase	179

Capitolul II. Contractul de donație..... 180

Secțiunea 1. Donația – liberalitate clasică.....	180
§1. Noțiune	180
§2. Interpretarea contractului de donație	181
§3. Caractere juridice ale contractului de donație.....	181
3.1. Caracterul gratuit al donației	181
3.2. Caracterul solemn al contractului de donație	182
3.3. Caracterul unilateral al contractului de donație	183
3.4. Caracterul translativ de proprietate al contractului de donație	184
§4. Condițiile de validitate ale contractului de donație	184
4.1. Condiții de fond.....	184
4.1.1. Capacitatea de a contracta.....	184
4.1.2. Consimțământul părților	185
4.1.3. Un obiect determinat și licit.....	185
4.1.4. O cauză licită și morală.....	186

4.2. Condiții de formă ale contractului de donație	186
§5. Principiul irevocabilității donațiilor.....	190
5.1. Clauze incompatibile cu principiul irevocabilității.....	194
5.1.1. Condițiile pur potestative stipulate în favoarea debitorului	194
5.1.2. Plata datoriilor viitoare nedeterminate.....	194
5.1.3. Dreptul donatorului de a dispune în continuare de bunul donat	194
5.1.4. Rezervarea dreptului de denunțare unilaterală a contractului	195
5.2. Clauze permise a fi inserate în contractul de donație	195
5.2.1. Clauze prin care contractul de donație este afectat de un termen	195
5.2.2. Clauze prin care contractul de donație este afectat de o condiție	195
5.2.3. Clauze prin care se stipulează plata datoriilor prezente	195
5.2.4. Clauza de reîntoarcere convențională a bunului donat	195
5.2.5. Clauze ce privesc donația cu rezerva uzufructului.....	196
5.2.6. Clauza de inalienabilitate.....	196
§6. Revocabilitatea donațiilor între soți.....	197
§7. Celelalte cauze de revocare a donațiilor	199
7.1. Revocarea donațiilor pentru neexecutarea sarcinilor.....	199
7.2. Revocarea pentru ingraturitudine.....	201
7.2.1. Revocarea donației pentru atentat la viața donatorului sau a unei persoane apropiate lui	202
7.2.2. Revocarea pentru fapte penale, cruzimi sau injurii grave la adresa donatorului.....	203
7.2.3. Revocarea pentru refuz de alimente.....	204
7.2.4. Acțiunea în revocare	205
7.3. Revocarea promisiunii de donație	206
Secțiunea a 2-a. Efectele contractului de donație.....	207
§1. Efectele donațiilor între părți	207
§2. Obligațiile donatorului.....	208
§3. Obligațiile donatarului	209
§4. Opozabilitatea donațiilor în raport cu terți.....	210
Secțiunea a 3-a. Donațiile indirecte, donațiile simulate și darurile manuale.....	211
§1. Donațiile indirecte	211
1.1. Renunțarea la un drept.....	212
1.2. Remiterea de datorie.....	213
1.3. Stipulația în favoarea unei terțe persoane.....	213

1.4. Plata datoriei altuia	214
§2. Donațiile simulate	214
2.1. Donațiile deghizate	214
2.2. Donația simulată prin interpunere de persoane	215
§3. Darurile manuale	216
3.1. Noțiune	216
3.2. Obiectul darului manual	217
3.3. Problema darurilor de nuntă	221
3.4. Dovada darului manual.....	221
§4. Donațiile făcute viitorilor soți în vederea căsătoriei și donațiile între soți (donațiile mutuale)	221
Secțiunea a 4-a. Alte tipuri de liberalități (liberalități atipice)	226
§1. Clauza de preciput	226
1.1. Reglementare	226
1.2. Natura juridică	228
1.2.1. Clauza de preciput – act convențional	228
1.2.2. Clauza de preciput – act <i>mortis causa</i>	230
1.2.3. Clauza de preciput – liberalitate	230
1.2.4. Concluzii	236
§2. Sponsorizarea	237
2.1. Forma contractului	237
2.2. Caracterele juridice ale contractului de sponsorizare	237
2.3. Părțile contractului	240
2.4. Obiectul contractului de sponsorizare	241
2.5. Efectele și încetarea contractului de sponsorizare	241
§3. Mecenatul	242
3.1. Elemente specifice mecenatului	243
3.2. Efectele actului de mecenat	243
3.3. Mecenatul este o donație atipică.....	244
3.4. Mecenatul nu este o varietate a legatului cu titlu particular ...	244
§4. Liberalități care prezintă dificultăți de calificare	245
4.1. Actele de executare a unor obligații naturale	245
4.2. Liberalitățile remuneratorii sau modice	246
4.3. Instituirea contractuală: donație de bunuri viitoare (<i>mortis causa</i>)?	248
4.3.1. Argumente <i>in favorem</i>	249
4.3.2. Instituirea contractuală. Definiție	250
4.3.3. Efectele donației de bunuri viitoare în timpul vieții donatorului	252
4.3.4. Efectele donației de bunuri viitoare după decesul donatorului	253
4.3.5. Donația de bunuri viitoare și rezerva succesorală	254
4.3.6. Reducțiunea donației de bunuri viitoare făcute anterior căsătoriei	255

4.3.7. Reducțiunea donației de bunuri viitoare făcute în timpul căsătoriei.....	255
4.3.8. Concluzii.....	255
§5. Donațiile pioase (cele făcute în favoarea Bisericii)	256

Titlul IV. Moștenirea testamentară 259

Capitolul I. Testamentul 259

Secțiunea 1. Noțiunea de „testament”	259
§1. Moștenirea testamentară	259
§2. Testamentul. Definiție	260
§3. Caracterele juridice ale testamentului.....	261
3.1. Testamentul este un act juridic unilateral, din punctul de vedere al formării sale	261
3.2. Testamentul este un act juridic esențialmente personal.....	263
3.3. Testamentul este un act juridic individual	263
3.4. Testamentul este un act juridic solemn.....	264
3.5. Testamentul este un act juridic pentru cauză de moarte, gratuit	264
3.6. Testamentul este un act juridic esențialmente revocabil	265
§4. Cuprinsul testamentului	266
Secțiunea a 2-a. Condiții de fond și de formă ale testamentului	267
§1. Condiții de fond pentru validitatea testamentului.....	267
1.1. Capacitatea	267
1.1.1. Incapacitățile de a dispune prin testament	268
1.1.2. Incapacitățile de a primi prin testament	270
1.2. Consimțământul.....	273
1.3. Obiectul testamentului.....	274
1.4. Cauza testamentului.....	276
§2. Condiții generale de formă pentru validitatea testamentului	279
2.1. Forma scrisă	279
2.2. Forma actului separat – interzicerea testamentului reciproc (conjunct)	281
2.3. Sancțiunea nerespectării condițiilor de formă	287
2.3.1. Limitări și derogări ale efectelor nulității absolute	288
§3. Proba testamentului	290
§4. Interpretarea testamentului	290

Capitolul II. Diferite feluri de testamente 292

Secțiunea 1. Testamentele ordinare	292
§1. Condiții speciale de formă. Enumerare.....	292
§2. Testamentul olograf.....	293

2.1. Precizări necesare în legătură cu aceste trei condiții	
de formă	294
2.1.1. Scrierea	294
2.1.2. Data	296
2.1.3. Semnătura	298
§3. Testamentul autentic	301
Secțiunea a 2-a. Testamente privilegiate	306
Secțiunea a 3-a. Alte forme testamentare	308
§1. Testamentul privind sumele de bani depuse la orice instituție	
de credit (C.E.C. sau alte unități bancare)	308
§2. Testamentul făcut de cetățenii români în străinătate	311
§3. Testamentul internațional	311

Capitolul III. Regimul juridic al principalelor dispoziții

testamentare	312
Secțiunea 1. Legatul	312
§1. Definiție. Desemnarea legatarului	312
§2. Clasificarea legatelor. Criterii de clasificare	315
2.1. Clasificarea legatelor după obiectul lor	316
2.1.1. Legatul universal	316
2.1.2. Legatul cu titlu universal	319
2.1.3. Legatul cu titlu particular (singular)	320
2.1.3.1. Legatul nudei proprietăți	322
2.1.3.2. Legatul uzufructului	322
2.1.3.3. Legatul bunului altuia	323
2.1.3.4. Legatul bunului indiviz	324
2.1.3.5. Legatul rentei viagere sau al unei creanțe	
de întreținere	325
2.1.3.6. Legatul alternativ	325
2.1.3.7. Legatul conjunctiv	325
2.1.3.8. Legatul unor bunuri încorporale	326
2.1.3.9. <i>Legatum liberationis</i>	326
2.1.3.10. Legatul unui fapt posibil și licit	326
2.1.3.11. Legatul dreptului succesoral moștenit	
de testator	326
2.1.4. Problema cumulului de legat	327
2.1.5. Sarcina excesivă a legatului cu titlu particular	327
2.1.6. Cheltuielile predării legatului	327
2.1.7. Dreptul de preferință al creditorilor moștenirii	
față de legatari	328
2.2. Clasificarea legatelor în funcție de modalitatea care	
le afectează	328
2.2.1. Legatul pur și simplu	328

2.2.2. Legatul cu termen	329
2.2.3. Legatul sub condiție	329
2.2.4. Legatul cu sarcină (<i>sub modo</i>)	331
2.3. Testamentul pios	333
Secțiunea a 2-a. Ineficacitatea legatelor	334
§1. Noțiune. Cauze	334
§2. Nulitatea legatelor	335
§3. Revocarea legatelor	336
3.1. Revocarea voluntară a legatelor	336
3.1.1. Revocarea voluntară expresă (directă)	337
3.1.2. Revocarea voluntară tacită sau indirectă	338
3.2. Retractarea revocării voluntare a legatelor	351
3.3. Revocarea judecătorească a legatelor	352
§4. Caducitatea legatelor	355
4.1. Cazurile de caducitate	355
§5. Consecințele ineficacității legatelor. Dreptul de acrescământ (sau de adăugire)	362
§6. Substituția vulgară și legatul conjunctiv	363
Secțiunea a 3-a. Dezmoștenirea (exheredarea)	366
§1. Noțiune	366
§2. Tipurile exheredării	378
2.1. Exheredarea directă	378
2.2. Exheredarea indirectă	378
2.3. Exheredarea sancțiune (clauza penală)	380
2.4. Concluzii privind exheredarea	382
Secțiunea a 4-a. Execuțiunea testamentară	384
§1. Noțiune	384
§2. Natura juridică a instituției executorului testamentar	385
§3. Atribuțiile și puterile executorului testamentar	387
§4. Încetarea execuțiunii testamentare	389

Capitolul IV. Limitele dreptului de dispoziție asupra moștenirii 391

Secțiunea 1. Limitarea dreptului de dispoziție al testatorului	391
§1. Considerații introductive	391
§2. Interzicerea pactelor asupra unei succesiuni viitoare	391
§3. Interzicerea substituțiilor fideicomisare	394
3.1. Definiție. Sediul materiei	394
3.2. Substituțiile fideicomisare. Scurt istoric	394
3.3. Natura juridică a substituțiilor fideicomisare	396
3.4. Elementele specifice substituției fideicomisare	400
3.4.1. Existența unei singure liberalități având același obiect, în favoarea a doi beneficiari	400
3.4.2. Obligarea primului gratificat de a administra bunurile fideicomisare	402

3.5. Moartea dispunătorului.....	404
3.5.1. Efectele morții dispunătorului în cazul substituției realizate prin donație	404
3.5.2. Efectele morții dispunătorului în cazul substituției realizate prin testament.....	404
3.6. Eficacitatea substituției.....	406
3.6.1. Realizarea substituției prin donație	406
3.6.2. Substituția se realizează prin testament	410
3.6.2.1. Până la deschiderea substituției	412
3.6.2.2. La deschiderea substituției	412
3.7. Substituția fideicomisară și fiducia.....	412
3.8. Concluzii în privința substituției fideicomisare.....	413
3.9. Donația graduală (în dreptul francez).....	415
§4. Liberalități reziduale.....	419
4.1. Fideicomisul fără obligație	419
4.2. Legatul <i>de residuo</i>	419
4.3. Dublul legat condițional (sau legatul dublu condițional)	423
4.4. Fiducia	423
4.5. Substituția vulgară	424
Secțiunea a 2-a. Rezerva succesorală și cotitatea disponibilă.....	424
§1. Moștenitorii rezervatari. Preliminarii	424
1.1. Cotitatea disponibilă și rezerva succesorală	425
1.2. Caracterele juridice ale rezervei	426
1.3. Calculul rezervei. Generalități	431
1.4. Moștenitorii rezervatari	432
1.4.1. Rezerva descendenților	433
1.4.2. Rezerva ascendenților privilegiați.....	434
1.4.3. Rezerva soțului supraviețuitor	437
1.4.4. Cotele de rezervă ale soțului supraviețuitor	439
1.4.5. Particularități ale rezervei soțului supraviețuitor	441
1.4.6. Cotitatea disponibilă specială a soțului supraviețuitor.....	442
1.4.7. Concluzii privind rezerva succesorală	448
1.5. Calculul rezervei și al cotității disponibile. Reducțiunea liberalităților excesive	449
Secțiunea a 3-a. Reducțiunea liberalităților excesive.....	453
§1. Noțiune	453
§2. Persoanele care pot invoca reducțiunea	454
§3. Efectele reducțiunii.....	455
§4. Ordinea reducțiunii liberalităților excesive.....	456
4.1. Legatele se reduc înaintea donațiilor	456
4.2. Legatele se reduc toate deodată și proporțional cu valoarea lor	457

4.3. Donațiile se reduc succesiv în ordinea inversă a datei lor, începând cu cea mai nouă.....	457
4.4. Reducțiunea unor liberalități speciale.....	458
Secțiunea a 4-a. Raportul donațiilor.....	459
§1. Noțiuni și reglementare.....	459
§2. Donații supuse raportului.....	460
§3. Donații scutite de obligația de raport (art. 1.150 C.civ.).....	460
§4. Condițiile obligației legale de raport al donațiilor.....	461
§5. Modurile de efectuare a raportului.....	462
§6. Căile de realizare a raportului.....	463
§7. Raportul datoriilor.....	464

Titlul V. Transmisiunea moștenirii..... 467

Capitolul I. Dreptul de opțiune succesorală..... 467

Secțiunea 1. Noțiuni generale privind dreptul de opțiune succesorală	467
§1. Opțiunea succesorală – drept potestativ.....	467
§2. Variante de opțiune succesorală (conținutul dreptului de opțiune succesorală).....	468
§3. Subiectele dreptului de opțiune succesorală.....	469
3.1. Moștenitorii legali.....	470
3.2. Legatarii.....	472
3.3. Dreptul creditorilor succesibilului.....	473
3.3.1. Acțiunea oblică.....	475
3.3.2. Acțiunea pauliană.....	476
§4. Caracterele juridice ale actului de opțiune succesorală.....	477
§5. Condiții de validitate ale actului de opțiune succesorală.....	482
5.1. Capacitatea cerută pentru exercitarea dreptului de opțiune succesorală.....	482
5.2. Consimțământul.....	487
5.3. Obiectul și cauza actului de opțiune succesorală.....	488
5.4. Condițiile de formă ale actului de opțiune succesorală.....	488
5.5. Sancțiunea condițiilor de validitate.....	488
§6. Termenul de opțiune succesorală. Reglementare.....	489
6.1. Natura juridică a termenului de opțiune succesorală.....	495
6.2. Domeniul de aplicare a termenului de opțiune succesorală....	496
6.3. Curgerea termenului de opțiune succesorală.....	497
6.4. Suspendarea termenului de opțiune.....	498
6.5. Întreruperea termenului de opțiune.....	500
6.6. Repunerea în termenul de opțiune.....	500
6.7. Efectele împlinirii termenului de opțiune succesorală.....	501
Secțiunea a 2-a. Exercițarea dreptului de opțiune succesorală.....	503
§1. Acceptarea pură și simplă a moștenirii.....	503

1.1. Acceptarea voluntară expresă, directă	503
1.2. Acceptarea voluntară tacită	505
1.2.1. Acte cu (fără) semnificația acceptării tacite.....	506
1.2.2. Rezerva (declarația) expresă de neacceptare	511
1.3. Acceptarea pură și simplă forțată	515
1.3.1. Natura juridică	515
1.3.2. Condițiile acceptării forțate.....	516
§2. Efectele acceptării pure și simple	518
2.1. Efecte generale	518
2.2. Efecte speciale (în cazul acceptării forțate).....	520
2.3. Alte efecte ale acceptării moștenirii	521
§3. Renunțarea la moștenire	526
3.1. Caracterele juridice ale renunțării la moștenire	528
3.2. Efectele renunțării la moștenire	530
3.3. Revocarea (retractarea) renunțării la moștenire.....	531
3.4. Renunțarea frauduloasă	533
Capitolul II. Transmisiunea activului și pasivului succesoral.....	533
Secțiunea 1. Obiectul transmisiunii	533
§1. Transmisiunea activului succesoral	534
§2. Transmisiunea pasivului succesoral.....	535
2.1. Situația creditorilor personali ai moștenitorilor.....	538
2.2. Regresul între moștenitori. Insolvabilitatea unuia dintre moștenitori	538
2.3. Raportul datoriilor	539
§3. Problema separării masei patrimoniale a bunurilor moștenite. Situația creditorilor succesiunii	539
§4. Transmisiunea posesiunii moștenirii. Moștenitorii sezinari. Sezina.....	541
§5. Preluarea bunurilor succesiunii de către moștenitori	557
§6. Trimiterea în posesie. Dreptul comparat.....	562
Secțiunea a 2-a. Dovada calității de moștenitor	563
§1. Stabilirea legii aplicabile succesiunii.....	564
§2. Regulamentul (UE) nr. 650/2012 al Parlamentului European și al Consiliului.....	569
§3. Procedura succesorală notarială.....	572
3.1. Natura procedurii succesorale notariale	572
3.2. Principiile procedurii succesorale notariale.....	573
3.3. Conținutul procedurii succesorale notariale	574
3.4. Încheierea finală	577
§4. Certificatul de moștenitor sau de legatar. Natura juridică	580
§5. Certificatul de calitate succesorală	592
§6. Certificatul european de moștenitor.....	594

§7. Certificatul de lichidare a pasivului succesoral	602
§8. Partajul succesoral	605
Secțiunea a 3-a. Petiția de ereditate.....	609
§1. Noțiune	609
§2. Părțile.....	610
§3. Natura juridică. Caractere juridice.....	610
§4. Efectele acțiunii	611
Secțiunea a 4-a. Indiviziunea și împărțeala moștenirii.....	613
§1. Indiviziunea succesorală.....	613
§2. Modalități ale partajului.....	616
§3. Partajul (împărțeala) de ascendent.....	618
3.1. Efectele împărțelii de ascendent	622
3.2. Ineficacitatea împărțelii de ascendent.....	623

Titlul I

Considerații generale privind instituția moștenirilor

Moartea nu ne dezvăluie tainele vieții. Ne deschide doar o fereastră către lumea de „dincolo”, pentru a privi fascinați ordinea care domnește în această lume.

Responsabil pentru ordinea din această „lume” este dreptul moștenirii și al libertăților.

1. Dreptul succesiunilor este un drept al ororii absolute, moartea, al cărei tragism domină condiția umană, prin certitudinea și prin caracterul implacabil ce o caracterizează. Tot ceea ce este pământean este destinat să moară, într-o distrugere totală. Totul pierе, ființele și lucrurile, chiar și persoanele juridice îmbătrânesc și dispar. Nimic din ceea ce este uman nu poate fi etern, totul este efemer. Decesul, departe de a fi un punct final, deschide un pod pe care îl traversează *de cuius* către o altă viață, dar pe care-l traversează mai ales personalitatea defunctului, însoțită de bunurile acestuia, către proprii moștenitori, care preiau atât bunurile, cât și personalitatea celui decedat.

Care ar putea fi diferența dintre o persoană care a murit și o persoană care nu a existat niciodată? Există oare o diferență? Trecând peste posibilele răspunsuri afirmative, apreciem că, în mod miraculos, **voința** defunctului îi supraviețuiește acestuia și se impune celor vii cu o forță uluitoare care, de multe ori, este mai mare decât forța care pune în mișcare voințele celor în viață. De unde vine o asemenea forță? Poate din respectul pios pe care cei vii îl au față de cei trecuți într-o altă viață, dar care și-au lăsat pe acest tărâm voințele lor.

Oricum, rămâne un miracol faptul că voința unei persoane decedate se respectă și se execută, poate, cu mai multă forță decât voințele celor în viață.

2. Dreptul succesiunilor este, în același timp, un drept al vieții. Succesiunea este transmisiunea din generație în generație, *le mort saisit le vif*, cum spunea vechiul drept francez, sugerând, printre altele, principiul continuării personalității defunctului¹. Între viață și moarte există legături invizibile și inexplicabile. Unii

¹ Ph. Malaurie, L. Aynès, Les successions, 2006, p. 1; J.Ph. Levy, A. Castaldo, Histoire, p. 1365, nr. 982. Sezina are mai multe conotații. Cea care ne interesează în studiul de față este sezina de plin drept (*le mort saisit le vif*), ceea ce semnifică faptul că *de cuius* îl pune în sezină el însuși pe moștenitor (în sensul că îl pune în posesia bunurilor succesiunii).

Sezina apare pentru prima dată în Franța și este recunoscută în textele normande – *Les Assises de Clarendon* (1259). Care a fost rațiunea de a exista a sezinei? Conform lui Eusèbe de Laurière (scriitor din secolul al XVII-lea), *de cuius* îl „însezina” pe cel viu (moștenitorul său) în mod direct, evitând astfel trecerea bunurilor succesoriale în posesia seniorului care transmitea posesia bunurilor către succesori numai contra unei taxe. Această modalitate de însezinare a apărut ca urmare a caracterului extrem de împovărat al regulii existente în *fiefurile* senioriale,

autori consideră că defunctul chiar rămâne stăpân al patrimoniului său și după moarte (teorie care este la fel de extravagantă ca teoria supraviețuirii capacității de folosință a defunctului dincolo de momentul morții sale)¹.

Moartea nu este urâtă întotdeauna („moartea e frumoasă” – Jean Anouilh, în *Eurydice*; este „seara unei zile frumoase” – Philémon et Baucis sau „moartea este dimineața unei zile eterne” – Claudio Monteverdi). Moartea este uneori chiar așteptată ca o izbăvire, ușurare („o, Moarte, puterea ta este mare și admirabilă” – Pierre de Ronsard sau „viața nu-mi prea priește; moartea o să mi se potrivească poate mai bine” – François-René de Chateaubriand).

3. Ideea continuării personalității defunctului este ancorată tot în preceptele morale, religioase, conform cărora anumite persoane preiau nu numai patrimoniul defunctului, dar îi continuă chiar și personalitatea acestuia. Așa fiind, chiar în dreptul pozitiv, legatarului cu titlu particular nu îi este recunoscută calitatea de „moștenitor” (și în sensul de continuator al personalității defunctului), ci doar aceea de legatar, acestuia eliberându-i-se certificat de legatar, și nu de moștenitor. Moștenitorii defunctului plătesc sarcinile și datoriile acestuia. Cei vii plătesc pentru cei morți, tot ca o dovadă a solidarității, a continuității între cei vii și cei trecuți într-o altă viață.

4. Testamentul reprezintă, poate, întruchiparea cea mai pregnantă a legăturii dintre cei morți și cei vii. Voința persoanei se impune chiar și după moartea sa, devenind obligatorie, ca un lucru sacru, existând chiar temerea că cei morți se vor răzbuna în cazul în care nu li se îndeplinește ultima lor voință.

Cei morți pot influența și influențează chiar voința celor vii și prin faptul că cei morți rămân veșnic vii în memoria moștenitorilor lor și nu numai a acestora. Moartea unei persoane nu aduce întotdeauna pacea între cei vii. Dimpotrivă, cele mai îndelungate și atroce războaie au avut ca izvor probleme legate de succesiune (în sens larg).

conform căruia „vasalul” mort este însezinat de seniorul său, urmând ca succesorii celui mort să-i „presteze omagii” seniorului pentru a putea intra în posesia bunurilor succesoriale.

S-a considerat că cei care trăiau împreună cu *de cuius* aveau deja posesia bunurilor succesiunii, astfel încât nu era nevoie să preia această posesie de la senior contra unei taxe (importante). Mai exista o rațiune: evitarea „iacenței” (*hereditas iacens*, existența unei moșteniri fără moștenitori), la acea dată neaplicându-se retroactivitatea acceptării moștenirii.

Chiar dacă este absent sau ignoră decesul, moștenitorul este astfel protejat. Cutuma din Paris va consacra expres sezina prin formula rămasă celebră: *Le mort saisit le vif, son hoir le plus proche et habile à lui succéder* (1580). Dispoziții analoage se regăsesc în cutuma din Orléans, de unde a fost preluată în Codul civil francez.

Așadar, în sensul original, sezina reprezenta punerea în posesia bunurilor succesoriale „chiar de către *de cuius*” a celor mai apropiați moștenitori ai acestuia. Vom analiza sensul actual al instituției și rolul său, mai ales în condițiile dreptului civil român, vezi *infra*, nr. 712.

¹ A se vedea *D. Isache*, op. cit., p. 58.

De multe ori, cu scopul bine intenționat de a preveni eventualele conflicte ce ar putea apărea după moarte, se utilizează diferite mecanisme juridice de genul partajului de ascendent pentru a rezolva definitiv problemele succesoriale încă din timpul vieții.

Din păcate, nu de puține ori, încercarea este zadarnică, fiind chiar ea însăși generatoare de conflict.

Asupra tuturor acestor aspecte urmează să ne referim, mai mult sau mai puțin, mai temeinic sau mai puțin temeinic, în continuare, fiind conștienți că viața, în general, precum și efectele produse după moarte sunt mult mai dinamice decât puterea noastră de a le surprinde.

5. Sediul materiei. Dreptul moștenirilor și al liberalităților își trage esența, în principal, din următoarele dispoziții legale:

i) art. 46 al Constituției României cu privire la garantarea dreptului la moștenire;

ii) Codul civil¹, care, în Cartea a IV-a – Despre moștenire și liberalități, cuprinde Titlul I. Dispoziții referitoare la moștenire în general, Titlul II. Moștenirea legală, Titlul III. Liberalitățile și Titlul IV. Transmisiunea și partajul moștenirii. În Cartea a III-a – Despre bunuri, în Titlul II. Proprietatea privată, se fac referiri asupra modurilor de dobândire a proprietății, printre acestea, fiind amintită și moștenirea legală sau testamentară. Regăsim, în același Cod civil, dispoziții cu aplicabilitate directă în materia succesiunilor, cum ar fi cele referitoare la persoane (Cartea I – Despre persoane), familie (Cartea a II-a – Despre familie), prescripție (Cartea a VI-a – Despre prescripția extinctivă, decădere și calculul termenelor) sau dispoziții de drept internațional privat (Cartea a VII-a – Dispoziții de drept internațional privat).

iii) Legea nr. 18/1991 a fondului funciar², Legea nr. 112/1995 pentru reglementarea situației juridice a unor imobile cu destinația de locuințe, trecute în proprietatea statului³ și Legea nr. 10/2001 privind regimul juridic al unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 6 martie 1945 - 22 decembrie 1989⁴, ce conțin dispoziții de drept succesoral, dar și alte legi a căror enumerare exhaustivă este imposibilă și inutilă;

iv) Legea nr. 36/1995 a notarilor publici și a activității notariale⁵.

Enumerarea este doar exemplificativă și extrem de succintă. La acestea adăugăm doctrina, jurisprudența, practica notarială, legislația europeană în materie, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, directivele Comisiei Europene, acestea

¹ Codul civil a intrat în vigoare la data de 1 octombrie 2011, prin Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în M. Of. nr. 409 din 10 iunie 2011.

² Republicată în M. Of. nr. 1 din 5 ianuarie 1998.

³ Publicată în M. Of. nr. 279 din 29 noiembrie 1995.

⁴ Republicată în M. Of. nr. 798 din 2 septembrie 2005.

⁵ Republicată în M. Of. nr. 237 din 19 martie 2018.

reprezentând doar o parte din vastul izvor din care se alimentează acest mare fluviu al dreptului moștenirilor și liberalităților.

Se cuvine să remarcăm aportul cu totul excepțional al doctrinei și doctrinarilor pe umerii cărora „piticii” fiecărei generații s-au sprijinit și au împins la limita orizontului știința dreptului moștenirilor și al liberalităților. Parafrazându-l pe poetul englez Coleridge (*the dwarf sees further than the giant, when he has the giant's shoulder to mount on*), doctrinarii fiecărei epoci au putut vedea mai departe decât uriașii, întrucât au putut să se urce pe umerii lor. Dar dacă piticii urcați pe umerii uriașilor sunt miopi?, ar fi putut întreba Socrate, făcând abstracție totală de existența efemeră a ființei umane. Morala ar fi următoarea: nu întotdeauna disciplinii urcați pe umerii maștrilor au „văzut” mai departe decât aceștia¹.

6. Dreptul moștenirii legale și/sau testamentare are reputația de a fi extrem de tehnic și complex. Este centrul în jurul căruia gravitează interese, drepturi și obligații aparținând moștenitorilor, creditorilor beneficiarului de liberalități, rudelor – în general – ale defunctului, interese care trebuie ordonate și fructificate conform unor reguli extrem de precise.

Subiectivismul practicienilor implicați în dobândirea, fructificarea unor drepturi, interese ori îndeplinirea unor obligații de către succesibili trebuie să tindă spre zero. Ar fi inadmisibil ca aceleași persoane, în aceleași condiții, să dobândească drepturi diferite, în funcție de subiectivismul celor care aplică normele dreptului succesiunilor și liberalităților.

Este necesar ca, având aceleași norme, cei implicați direct în soluționarea unor probleme succesoriale să aplice aceleași metode de investigare și de calcul, nu de puține ori, metoda fiind responsabilă diversității drepturilor transmise.

¹ Se cuvine să menționăm câțiva „vizionari” în materia dreptului succesorial sau al liberalităților, în general, dar și ai altor materii, deși conexe, la fel de importante, pe concluziile cărora ne-am întemeiat noi înșine constatările, fără a avea nici măcar pe departe impresia că am „văzut” mai departe decât uriașii pe umerii cărora ne-am ridicat, cu respect și deferință. Menționăm, așadar: *M.B. Cantacuzino*, Elementele dreptului civil, Ed. All, București, 1998; *M. Eliescu*, Moștenirea; *Fr. Deak*, Tratat; *D. Chirică*, Succesiuni și testamente; *D. Chirică*, Tratat de drept civil; *Al. Bacaci*, *Gh. Comăniță*, Drept civil. Succesiunile, Ed. All Beck, București, 2003; *V. Stoica*, Dreptul la moștenire, Ed. Universul Juridic, București, 2007; *E. Safta-Romano*, Dreptul la moștenire. Doctrină și jurisprudență, Ed. Graphix, Iași, 1995; *M. Nicolae*, Tratat de prescripție; *C. Stătescu*, Drept civil. Contractul de transport. Dreptul de creație intelectuală. Succesiunile, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1967; *O. Ungureanu*, *C. Munteanu*, Tratat de drept civil. Bunurile. Drepturile reale principale, Ed. Hamangiu, București, 2008; *M.D. Bob*, Probleme de moșteniri în vechiul și în noul Cod civil, Ed. Universul Juridic, București, 2012.

Din doctrina străină ne-au fost de un real sprijin: *M. Grimaldi*, Successions, 1995; *Ch. Jubault*, Droit civil. Les successions. Les libéralités, 2ème édition, Montchrestien, 2010; *A. Delfosse*, *J.-Fr. Peniguel*, La réforme; *Ph. Malaurie*, *L. Aynès*, Les successions, 2006; *J.Ph. Levy*, *A. Castaldo*, Histoire; *Fr. Terré*, *Y. Lequette*, Droit civil. Les successions. Les libéralités, 3ème édition, Dalloz, Paris, 1997; *M. Grimaldi*, Successions, 2001; *M. Grimaldi (coord.)*, Droit patrimonial de la famille, Dalloz, Paris, 2011/2012.

7. Moștenirea este o **modalitate de dobândire a proprietății** (art. 557 C.civ., care enumeră moștenirea printre alte moduri de dobândire: convenția, accesiunea, uzucapiunea, ocupațiunea, tradițiunea și hotărârea judecătorească). Transmisiunea succesorală, spre deosebire de transmisiunile *inter vivos*, este o transmisiune universală, are ca obiect un întreg patrimoniu, cu activele și pasivele sale (în general).

8. Nu în ultimul rând, obiect al cercetării noastre l-a constituit și „dreptul canonic” (în sens larg), plecând de la constatarea mai mult decât evidentă a faptului că, o bună parte din viața și activitatea sa, omul se manifestă ca „om religios” ale cărui fapte și acte nu pot scăpa reglementărilor juridice, nu de puține ori, derogatorii de la „dreptul laic” presupus cunoscut de teoreticieni și practicieni.

Călăuză în interesanta incursiune pe tărâmul „dreptului canonic” ne-a fost, în primul rând, lucrarea distinsului profesor Liviu-Marius Harosa¹, care ne-a ajutat să stabilim câteva puncte de tangență între dreptul laic și cel canonic. De un real sprijin în incursiunea pe care am făcut-o pe tărâmul dreptului canonic se dovedește a fi și lucrarea recent apărută² la editura Notarom, lucrare alcătuită de un grup de notari împreună cu alți specialiști în drept, la nivelul UNNPR.

Prin sintagma „drept canonic” am avut în vedere nu numai sensul restrâns al acesteia, de drept al Bisericii Catolice³, ci sensul larg, în care am cuprins, într-un mod neinspirat poate, și dreptul Bisericii Greco-Catolice, dar și dreptul Bisericii Ortodoxe Române, așa cum se va arăta ulterior.

Capitolul I

Reguli generale privitoare la moștenire

Secțiunea 1. Precizări terminologice

§1. Termenii „moștenire”, „succesiune”, „ereditate”

9. Prin „moștenire” se înțelege transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una ori mai multe persoane în ființă (persoane fizice, persoane juridice ori statul)⁴ sau „o ereditate nu este nimic altceva decât succesiunea în toate

¹ A se vedea *L.-M. Harosa*, *Bunurile temporale ale Bisericii*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2001.

² Organizarea cultelor religioase din România și regimul juridic al bunurilor aparținând acestora, lucrare colectivă editată sub coordonarea autorilor *D. Rotaru*, *D. Dunca*, Ed. Notarom, București, 2021.

³ A se vedea, în acest sens, *P. Lombardia*, *Lezioni di Diritto Canonico*, Giuffrè Editore, Milano, 1984, care, încă de la început, definește „dreptul canonic” ca fiind *Si denomina Diritto canonico l'ordinamento giuridico della chiesa cattolica*.

⁴ A se vedea, pentru detalii: *Fr. Deak*, *Tratat*, p. 5; *M. Eliescu*, *Moștenirea*, pp. 19-20; *D. Chirică*, *Succesiuni și testamente*, p. 26; *D. Chirică*, *Tratat de drept civil*, p. 2; *Al. Bacăci*, *Gh. Comăniță*, op. cit., 2003, p. 1.

drepturile pe care le avea defunctul” (*nihil est aliud hereditas quam successio in universum ius quod defunctus habuit* – Gaius, D, 50, 16, 24). Codul civil folosește cel mai frecvent termenul „moștenire” (art. 953-956 ș.a.). Instanțele judecătorești folosesc constant cu același înțeles atât termenul „succesiune”, cât și „moștenire”. Observăm exprimarea legiuitorului conform căreia moștenirea reprezintă transferul patrimoniului unei persoane decedate către una sau mai multe persoane **în ființă** (și nu în viață), legiuitorul având, credem, în vedere și *infans conceptus*.

Într-o altă viziune¹, profesorul Valeriu Stoica arăta: „se spune că decesul persoanei fizice determină transmiterea patrimoniului acesteia la moștenitori. Dar această transmitere înseamnă, de fapt, încetarea existenței patrimoniului. Drepturile și datoriile defunctului, indiferent că este vorba despre o transmisiune universală sau una cu titlu universal, devin parte componentă a unui alt patrimoniu. Mai corect este să spunem că obiectul transmiterii nu este patrimoniul, care încetează o dată cu decesul persoanei fizice, ci totalitatea drepturilor și datoriilor existente în patrimoniu în acel moment, fie în mod integral, când există un singur erede, fie în mod divizat, în sens juridic, când există mai mulți moștenitori. Ideea de transmisiune universală sau cu titlu universal este numai parțial corectă, adică numai în sensul că se transmit toate drepturile și obligațiile, în mod unitar sau fracționat, dar privite la un moment dat, iar nu în sensul că se transmite patrimoniul, care nu se reduce, sub aspect temporal, la un anumit moment, ci se caracterizează prin permanență și continuitate pe durata existenței persoanei care este titularul său. Transmisiunea universală sau cu titlu universal exprimă, așadar, fenomenul prin care, în momentul în care încetează existența persoanei, patrimoniul său își pierde ființa, «vărsându-și» conținutul în patrimoniul sau în patrimoniile succesorilor”.

Așadar, în viziunea acestui autor, patrimoniul, fiind un atribut al personalității umane, „se stinge” odată cu moartea titularului său, iar ceea ce se transmite prin moștenire este o masă de drepturi și obligații, care devine o masă patrimonială distinctă în cadrul patrimoniului unic al moștenitorului.

În ceea ce ne privește, suntem de acord fără rezerve cu acest punct de vedere, chiar dacă vom folosi în prezenta lucrare sintagma „transmisiune a patrimoniului” de la persoana decedată la persoanele în ființă, pentru motive lesne de înțeles.

10. În cadrul dreptului civil, noțiunea de „succesiune” se întrebuintează și într-un sens mai larg, desemnând orice transmisiune care poate fi universală, cu titlu universal sau cu titlu particular. În acest sens, de exemplu, cumpărătorul este succesorul cu titlu particular al vânzătorului (iar vânzătorul – autor al cumpărătorului). Prin urmare, noțiunea de „moștenire” (și moștenitor), numai în sensul restrâns al cuvântului – transmisiune pentru cauză de moarte –, este echivalentă noțiunii de „succesiune” (succesor). Este însă evident că noțiunea de „succesiune” (succesor), utilizată totuși în domeniul dreptului de moștenire, are un înțeles

¹ A se vedea V. Stoica, *Drept civil. Drepturile reale principale*, vol. I, Ed. Humanitas, București, 2004, p. 66.